

relevant is aangezien de ontwikkelingen in de negentiende eeuw nauw verbonden zijn met de problemen rondom landbouw en platteland waar we ons nu op nationaal en internationaal niveau voor geplaagd zien.

M. WILKE

Verbeterd handboek?

H. A. Diederiks, J. Th. Lindblad, D. J. Noordam, G. C. Quispel, B. M. A. de Vries en P. H. H. Vries,
Van agrarische samenleving naar verzorgingsstaat. De modernisering van West-Europa sinds de vijftiende eeuw (Martinus Nijhoff, Groningen 1994²) 390 blz. ISBN 80-6890-478-7.

Deze tweede editie van het oorspronkelijk in 1987 verschenen handboek is in verschillende opzichten verbeterd. Belangrijkste verandering is het overzichtelijk en inzichtelijk hoofdstuk over de economische ontwikkeling van West-Europa van 1750 tot heden, waarvoor De Vries en Lindblad tekenen. Daarin wordt nu wel enige aandacht besteed aan de complexe economische geschiedenis van Europa na 1945, maar dit neemt nog niet weg dat de tamelijk oppervlakkige behandeling van de meest recente geschiedenis een van de zwakkere punten van het boek blijft. Verschillende hoofdstukken van Diederiks en Quispel over de sociale geschiedenis na 1750 zijn in deze editie samengevoegd en gestroomlijnd tot één verhaal, en de 'terugblik' van Vries uit de eerste editie is nu vervangen door een nog kortere 'epiloog' van Diederiks, dat in mijn ogen niet veel bijdraagt aan het gehele boek. Door het saneren van de verschillende hoofdstukken is het boek tevens zo'n 60 pagina's korter geworden.

Is daarmee het ideale handboek ontstaan? Wat deze recensent bij het nog eens doorlezen sterk opviel is dat de verhalen over de sociale, de economische en de demografische geschiedenis zo los van elkaar staan. Onderlinge verwijzingen zijn schaars en elk hoofdstuk is in feite een gesloten verhaal op zich. Een complex gebeuren als het ontstaan van de 'verzorgingsstaat' (is deze term niet al lang achterhaald?), waarin economische, politieke

en sociale achtergronden een rol spelen, komt daardoor eigenlijk niet uit de verf – wat een niet gering gebrek is aan een boek met een dergelijke titel.

JAN LUITEN VAN ZANDEN

Slavernij

Gert Oostindie ed.,
Fifty years later. Antislavery, capitalism and modernity in the Dutch orbit (Koninklijk Instituut voor Taal-, Land- en Volkenkunde, Leiden 1995) 272 blz. f 45. ISBN 90-6718-096-3.

Op 15 oktober 1993 werd er op het Koninklijk Instituut voor Taal-, Land- en Volkenkunde een eendaagse conferentie gehouden over de afschaffing van de slavernij in Nederland en de Nederlandse koloniën. Aanleiding voor deze conferentie was een paper met de titel 'The long goodbye' van de Amerikaanse historicus Seymour Drescher. Hierin borduurde Drescher voort op zijn boek *Econocide* dat in 1977 uitkwam. Hierin bestreed Drescher de stelling van veel historici dat de slavernij zou zijn afgeschaft omdat zij niet langer winstgevend was. Hij hanteerde de beroemd geworden term 'econocide' om aan te geven dat de slavenhoudende koloniale grootmachten economische zelfmoord gepleegd hadden met de afschaffing van het systeem. In zijn paper maakte Drescher gebruik van het Nederlandse voorbeeld om zijn stelling nader te onderbouwen. Nederland was in zijn ogen het Europese land waar het kapitalisme zich het eerst ontwikkelde had. En desondanks schafte ons land de slavernij slechts na lang aarzelen en onder grote buitenlandse druk af. Een beter argument voor de voortgaande lucrativiteit van de slavernij was er volgens Drescher niet te vinden.

De conferentie in Leiden werd georganiseerd om een aantal Nederlandse historici de gelegenheid te geven om vanuit hun verschillende expertise en achtergrond op deze paper te reageren. De centrale vraag daarbij was: waarom kwam in Nederland het debat over de slavernij zo langzaam op gang en was ons land zo laat met de afschaffing van de handel in slaven in Afrika? Hun bijdragen zijn nu bijeenge-